

Instant bölcsességek és olvasási stratégiák

© DOMOKOS ÁRON

Kaposvári Egyetem, Kaposvár
aron-domokos@chello.hu

Mióta a magyarországi olvasási szokásokkal foglalkozom, különös figyelemmel fordulok az általam „populáris ezotériának” (Domokos, 2011:70) nevezett jelenség felé, s úton-útfélen igyekszem gyűjteni az ezen a területen felbukkanó - akár nyomtatott-, akár web alapú – kulturális tüneményeket, leleteket, dokumentumokat. E gyűjtés során futottam bele egy facebook-bejegyzésbe – egy közhelynek számító pszichologizáló gondolatba is, mely így szólt: „*Harmóniát csak olyan lélek tud maga körül teremteni, aki magában már megteremtette.*” Az idézet alatt Müller Péter neve állt, s egy kép, amelyen a lenyugvó nap fényében a tenger a felhőktől zsúfolt éggel szinte összeér. A képet a *Tudatos életmód* elnevezésű, *életbölcseleti fragmentumokat, aforizmákat összegyűjtő, tanácsadással foglalkozó oldal* posztolta ki, s a profil ekkor több tízezer kedvelőt számlált. Az érzelmes reklám-képekkel illusztrált rövid szövegek, idézetek gyűjteménye hogyan tud pár hónap alatt ekkora látogatottságot generálni? Persze, rögvest más kérdések is felmerültek bennem: Vajon hogyan épülnek fel ezek a szövegek és honnan származnak? Milyen világkép rajzolható ki mögöttük? Mennyiben táplálkoznak a populáris ezotéria ideológiai tanításaiból? Vajon miért és kik olvassák őket? Milyen olvasási stratégiát kínálnak fel? Mennyire kedveltek általában az ilyen jellegű gyűjteményeket a közösségi oldalakon? Robert Darnton olvasástörténész szerint nem tudhatjuk, hogy utódainknak mi lesz fontos a mostani korunkból, de lehet, hogy az olyan lenézett műfajok, mint a Harlequin-sorozat vagy egy számítógép-használati útmutató sokat elárul majd rólunk (Darnton, 2008:389). Vagy akár az instant bölcsesség-irodalomunk, tehetjük hozzá. Tanulmányom interdiszciplináris jellegénél fogva puhatolózó jellegű, s a kultúrakutatás kvalitatív módszere, az értelmezés felé szeretne továbblépni, ám egyelőre több további kutatásra okot adó kérdést, dilemmát vet föl, mint amennyire választ képes adni.

Az első fejezetben a populáris ezotéria fogalmát (*A populáris ezotéria fogalma a tudományok szemszögéből*) járom körül, röviden bemutatva az erre vonatkozó magyarországi olvasáskutatói felmérések eredményeit (*Adatok az ezotériáról*). A következő fejezetben a „Tudatos életmód” c. facebook-oldal aforizmáinak elemzését végzem el, részben az ezoterikus ideológia fényében (*Instant bölcsességek egy közösségi oldalon – A „Tudatos életmód”*), végül néhány, az aforizmaolvasással kapcsolatosan felmerülő kérdésre próbálok választ adni. (*Instant bölcsességek és olvasási stratégiák*).

A populáris ezotéria a tudományok szemszögéből

A populáris ezotéria fogalmát tudományos szempontból igen nehéz meghatározni: próbálkoznak vele kultúrakutatók, valláskutatók, szociológusok, pszichológusok, tudománytörténészek, művészettörténészek, kulturantropológusok is. Az ezotéria fogalomköre egyszerre *túldeterminált* és *homályos* (besorolásuk könyvtári szempontból is kérdéseket vet fel: Domokos, 2011:75; Vörös, 2009:202) – azaz meghatározásában többféle, nem egyszer ellentmondó elméletek állnak egymás

mellett. Olyan újra csak problémásan definiálható fogalmak (Biedermann, 1989; Drury, 1994) rendszerén keresztül közelíthető meg, mint a mágia, a spiritizmus, az okkultizmus, a gnoszticizmus, az (ál)tudomány vagy maga az (ál)vallás. Szociológiailag a lényegét azért is nehéz megragadni, mivel – írja Sárközy Csongor szociálpszichológus – *„az ezoterikus dimenzióknak nincsen kiforrott dogmatikus alapon álló, egységes, jól elkülöníthető társadalmi bázisa, így intézményi-strukturális oldalról igen nehezen megközelíthető”* (Sárközy, 2005:123).

Kamarás István a nemzetközi valláskutatási diskurzusba bekapcsolódva az ezotériát (a New Age terminusával jelölve) az „új vallási mozgalmak” (ÚVM) közé sorolja, s igen pontos észrevételeket tesz róla (Kamarás, 2003:193-194). A New Age mozgalmat ugyanakkor „világot erősítő mozgalomnak” tartja, mely számára a világ érték és cél, s mely pl. a hinduizmus hirdette korlátokat felhőtlen optimizmusával átléphetőnek tartja. Hozzátehetjük még Melton nyomán, hogy a New Age jellegű vallásgyakorlatokban – szemben a hagyományos vallásokkal – nemcsak a kötelező kultusz hely, vagy a rögzített, közösségformáló rituális szabályok hiányoznak, de alapító vagy alapító irat sincs (Melton, 1990:XIII-XXXI.)

Paul Heelas a vallásosság individuálisabbá, bensőségesebbé válásáról beszélve abban látja a szerteágazó New Age-mozgalmak ideológiai magvát, hogy mindegyik, a modernitás bizonytalanságaival, tanácsstalanságával szemben, az én szentségét, az egyéniség önértékét (Heelas, 1996:2, 164, 173-174) emeli ki, és a spirituális önfejlesztést hirdeti. *Christopher Lasch* hasonló észrevételeket tesz (Lasch, 1984:18, 39.) A legtöbb valláskutató az új vallási jelenségeket vizsgálva abban mindenestre megegyezik, hogy a transzcendenciához való viszony változóban van. Diósi Dávid egyenesen „vallásbarát légkörről” beszél: *„Korunkat nem Isten hiánya jellemzi, hanem sok Isten jelenléte. Ez a vallásosság már nem esik egybe az egyház által közkedvelt kategóriákkal”* (Diósi, 2011:726).

A populáris ezotéria szinkretizmusa minden elemző számára szembeszökő (Farias, Claridge & Lalljee 2005:980.), s valóban a különböző korszakok/kultúrák tudástípusainak/diskurzusainak/eszmerendszereinek diribdarabjaiból válogatva a követőjében a mindentudás látszatát kelti, aki így inkoherenciájára sem igen reflektál.

A mozgalmak követőiről itthoni kutatás még alig készült: van, aki megérzéseire hagyatkozva elsősorban az ateista családokból látja verbuválódni a tagjaikat vagy legalábbis olyan családokból, ahol a hagyományos vallások szerepe meggyengült. (Farkas & Mund, 2002:68). Magam, Farkasékkal egyetértve, s Gereben Ferenc kutatásához csatlakozva az ún. „maga módján vallásosak” csoportján belül sejtem az erőteljesebb jelenlétüket, s itt is leginkább a „szelektív, individuális hívők” csoportjában, *„akik válogatnak a hittételekben és saját szabású vallást kreálnak maguknak”* (Gereben, 2004:39).

A továbbiakban, a fenti problémákról tudva, a populáris ezotéria meghatározásaként két kultúranropológus definícióját tartom szem előtt: *„A XVIII. század végétől, a XIX. század elejétől megjelenő, zömében áltudományos, erőteljesen spirituális tartalmú eszmerendszerek, illetve ezek szubkulturális megjelenése”* (Farkas & Mund, 2002:68).

Adatok az ezotériáról

Az ezotéria magyarországi – könyvkiadási, olvasásszociológiai - jelenlétéről mindeközéig kevés adattal rendelkezünk: az első fecskék között tarthatjuk számon az MTA Szociológiai Kutatóintézetének a 14–70 éves népesség olvasási szokásiról készített 2003-as felméréseinek eredményeit, itt találkozhatunk először a könyvtípusok között az „ezotériával kapcsolatos könyvek” csoportjával. A 19 könyvtípus olvasottságát vizsgáló kutatásban az ezotéria mint érdeklődési terület a 6%-ot érte el (*Bart*, 2005: 8). A legfontosabb eredményekre a TÁRKI és az OSZK által 2005-ben közösen elvégzett, majd 2006-ban és 2007-ben közzétett – elsősorban a vallás és a politikai attitűdök kölcsönhatását vizsgáló – országos, reprezentatív kutatásában találhatunk rá. A Nagy Attila vezetésével végrehajtott felmérés során is meglepően magas számokba botlottak a kutatók: a kommercializálódás és a praktikizálódás tendenciáinak némi csökkenése mellett az „áltudomány: életmód/ezotéria” nevet viselő olvasmányok a 4,56%-ot érték el. A előzetes feltevéseket megerősítve – állapította meg a felmérés – az ezotéria-olvasók nagyobb arányban a nők közül kerültek ki: majdnem kétszer annyi nő olvas ezotériát, mint férfi (Nagy, 2007:23). Az Országos Széchényi Könyvtár és a Cognitive Kft. által 2010-ben a 15 éves és idősebb magyar lakosság körében végzett olvasási- és internet-használati szokásokat firtató felmérés szerint az „ezoterikus irodalom” 4%-ban érinti a magyar társadalmat (Gergely & Eörsi, 2011).

Instant bölcsességek egy közösségi oldalon – A „Tudatos életmód”

A magyar lakosság több, mint 61%-a internetezik több-kevesebb rendszerességgel, s közülük – egy tavalyi felmérés szerint - 4.1 millió aktívan használja a facebookot (Lévai, 2012, URL). A közösségi oldalon naponta létrejövő új, szórakoztatási és gazdasági célú profiloknak (a következő adatok utolsó ellenőrzési időpontja: 2013.03.30.) ugyan csak egy kis hányada foglalkozik életbölcseleti tartalmak, életmódbeli receptek, életművészeti tanácsok megosztásával, ám még így is meglepő eredményekkel találkozhatunk. Saját keresésem alapján jóval 100 fölötti azon oldalak száma melyek idézetekkel, aforizmákkal, instant bölcseletekkel operálnak. Közülük népszerűségben messze vezet a *Ha kedvelsz, mondjad! Ha hiányzom, éreztesd! Ha szeretsz, bizonyítsd!* c. oldal 200.000 kedvelőjével; a *Ne félj a vihartól, hanem tanulj meg táncolni az esőben*, a *Jól csak a szívével lát az ember*, és a *Vágyak és valóság – Testi mesék* c. oldalak szinte fej-fej mellett haladva 30.000 körüli lájkolót tudnak maguk mellett. Az *Idézetek* és az *IdézeT* 20.000-et, *Az élet csodás idézetei*, vagy a *Szeretem az idézeteket* és a *Gyógyító öröm* 5000 körüli érdeklődőt gyűjtött eddig össze. Figyelemre méltó mennyiségben találkozhatunk még ezek mellett életművészeti, életmódbeli tanácsadó (*Ezoterikus tanácsok, Tanácsok tanácsstalanoknak, Angyali tanácsok Éljen tudatosan, Önismeret, tudatosság, egyensúly, Tudatos jelenlét stb.*) oldalakkal is.

Ebből a versengő túlkínálatból nőtt ki a www.tudatosan.hu blog és a www.shadowcoaching.hu weboldal hivatalos facebook oldala, a *Tudatos élet*. Üzemeltetője Szikszay Csaba coach az *Ugródeszka* c. önismereti könyv szerzője így ír céljairól: „Szeretném, ha minél több ember tudatos életmódot folytatna, és nem a félelmeikre, hanem a lehetőségeikre építenék az életüket!” A 2011. augusztus 1-én

indult profil jelenleg közel 70.000 lájkolót gyűjtött össze (115.207-en beszélnek róla), zömmel a 25-44 éves korosztályból, s frissítései az idők során egyre gyakoribbak lettek. A *Tudatos életmód* tehát egy reklámcélú, közönségtoborzó oldal, mely tovább vezet az üzemeltető fő szolgáltatásaihoz, az üzleti sikerekhez (business coaching), és a kiegyensúlyozott párkapcsolathoz, az egészséghez, az önfelfedezéshez (life coaching) segítő tanácsadási konzultációkhoz. A *Tudatos életmód* és a mögötte lévő oldalak célcsoportja egzisztenciális szempontból egészen széles – hisz minden rendű és rangú „útkeresőhöz” szól - szociológiai-demográfiai, ízlésbeli szempontból pedig csak az oldal tulajdonosa mondhatja valamit – facebook-statisztikája alapján. 2011. augusztusa óta mindenesetre több mint 200 poszt került a falára, s leszámítva a direkt önreklámokat, végül 173 db. posztot tekintettem át – ami még áttekinthető korpusznak számít. A kiírások egytől-egyig idézetek, életbölcseleti, életművészeti aforizmák – képekkel illusztrálva. (Mivel a legegyszerűbb státuszüzenetet is többen elolvassák, ha kép társul hozzá, a facebookon megosztott tartalmak többsége kép.) A 77 db. anonim szerző mellett a 96 db. beazonosítható szerzők között olyan klasszikus szépirodalmi alkotókat is találhatunk, mint Goethe, Victor Hugo, Charlotte Bronte, Mark Twain, Winston Churchill, Freud, Ady Endre, Márai Sándor vagy Wass Albert. De a nagy vallási hagyományok figurái is feltűnnek, úgy, mint Konfuciusz, Buddha, Mahatma Gandhi, Szent Ágoston, Teréz anya, Anthony de Mello vagy a 14. Dalai Láma. A két legerősebb vonulatba tartoznak a XX. század, new-age-es, ezoterikus írói: Yehuda Berg, Osho, Richard Bach, Dann Stillmann, Paulo Coelho, L. Ron Hubbard, Eckhard Tolle, Esther Hicks, Szepes Mária, Müller Péter; illetve a XX. század angolszász, a pozitív gondolkodást hirdető üzleti-tanácsadói, siker-tréneri, motivációs szónokai, vállalkozó-gurujai: Henry Ford, Ralph S. Marston, Stephen Pierce, Herbert N. Casson, Orison Swett Marden, Jim Rohn, David J. Schwartz, Bob Proctor, Andrew Matthews, Steve Jobs stb. És, hogy a sor teljes és végképp eklektikus legyen, említsük még meg Forrest Gumpot és Jack Sparrowt.

A szövegek megformáltságát tekintve, találhatunk köztük klasszikus, tömör, egymondatos aforizmat („*Ha megértenéd, micsoda hatalma van a gondolataidnak, soha többé nem gondolnál rosszra*”). Peace Pilgrim. „*Akkora az ember, amekkorák az álmai*” Da Chen.), rövidebb maximát („*Járj utadon, és ne bánd, hogy mit beszélnek!*” Karl Marx. *Élj színlelés nélkül. Szeress függés nélkül. Hallgass ítékezés nélkül. Beszélj bántás nélkül.*) és hosszabb maximát („*Sosem az előttünk álló kihívások jelentik a valódi problémát. A probléma az, ha nem hisszük el, hogy le tudjuk küzdeni ezeket. A kétségeink, démonaink, korlátaink legyőzésének kulcsa, ha bizonyosak vagyunk benne, hogy azt tesszük, amit kell. Ha bizonyosság van bennünk, akkor nemcsak képesek vagyunk rá, hanem meg is csináljuk.*” Yehuda Berg) is. Vagy akár közmondássá lett gondolatot („*Jól csak a szívével lát az ember*” Antoine de Saint-Exupéry), viccet, tantörténetet, verset is.

Tematikailag/tartalmilag a következő csoportokat alakítottam ki belőlük: 1. Gondolatok a szeretet erejéről; 2. Gondolatok a boldogságról és a harmóniáról; 3. Gondolatok az élet nehézségeiről; 4. Gondolatok a múlt elengedéséről és a jövő alakításáról; 5. Gondolatok a céltudatosságról, a cél tudásáról; 6. Gondolatok a küzdelemről és a cselekvésről; 7. Gondolatok az álmok megvalósításáról, a lehetőségek megteremtéséről; 8. Gondolatok az önhűségről, az önszeretetről és önbecsülésről; 9. Gondolatok az optimizmusról és a pozitív gondolatokról; 10. Gondolatok a változás, változtatás szükségességéről; 11. Gondolatok a szerelemről, férfi-nő kapcsolatáról; 12. Gondolatok, receptek az élet művészetéről; 13. Gondolatok a gondviselésről.

A szövegek mindegyike besorolható valamelyik csoportba, s így elkerülhetetlenül önismétlőkké válnak, sok esetben pedig a közhely határát is durván átlépik: 1. *A jó életet nem jó autóban, és nagy házban, hanem élményekben és emlékekben mérik.* 2. *Sokan elengedik az élet apró örömeit, miközben a nagy boldogságot várják.* 3. *Embernek lenni nehéz, de másnak lenni nem érdemes.* 4. *A múlt arra való, hogy elengedd, a jövő arra, hogy várd, a jelen arra, hogy éld.* 5. *Sose add fel az álmaid. Akkor is küzdj, amikor más azt mondja: lehetetlen! stb.*

A *Tudatos élet* instant bölcsességeinek összessége nem rajzol ki egy teljes világképet: a nyugati gondolkodás eszmerendszerei közül egyik alá sem sorolható be egyértelműen, saját populáris ezotéria definíciónk sem fedi le, s leginkább a szerző, Szikszay Csaba saját szellemi portréjának látszik. Mint láthattuk a bölcséleti fragmentumok sokfelől származnak, s így akár szinkretizmussal is vádolható, ám igen kevés határozott gondolatot fogalmaz meg. Bár a világ egyértelműen érték és cél a számára, kerüli az összes tételes vallás állításait és szóhasználatát, de azok kritikáit is, nem beszél Istenről, Önvalóról, nirvánáról vagy angyalokról (bár néha finoman utal valamiféle gondviselésre és panteizmusra). Nem beszél halál utáni életről, halhatatlanságról. Kerüli a populáris ezotéria és okkultizmus kedvelt fogalmait (meditáció, reinkarnáció, karma, mágia, az Univerzum energiája, Felemelkedett Mesterek), de kerüli a modern tudományosság nyelvhasználatát is – anélkül, hogy bármelyiket elítélné. Egyáltalán: az egész oldal rendkívül PC.

A *Tudatos életmódnak* leginkább az individuumból, az én értékéről, szabadságáról, az egyén teremtő, sorsalakító hatalmáról van mondanivalója. Fő célja egyértelműen terápiás (Lasch, 1984:39): a személyes jól-lét, egészség és lelki biztonság érzésének kialakítása, az egyéneken rejő képességek felszabadítása, a módszeres ösztönzésen, tette serkentésen alapuló önkiteljesítés elérése - s így akár az újonnan felfedezett pozitív pszichológiához is sorolhatnánk, mely egykori vallási élményeket vallásmentesen interpretál (Mund, 2004:202). Humanisztikus értékű meglátásai ugyanakkor nem utasítják el az anyagi bővelkedést sem, persze, furcsa is lenne ez egy céges tanácsadó vállalkozótól. A *Tudatos élet* sikerfelfogása Heelas észrevételét juttathatja az eszünkbe: „*feltárni saját képességeinket*”. Amikor a *New Age* oktatók ezeket bemutatják, ez lenyűgözi azokat az üzletembereket, akiknek már volt részük (szekuláris) humanisztikus tréningekben, és akik tovább akarnak lépni: mind a személyes fejlődés, boldogság és lelkesedés miatt, mind pedig a kereskedelmi termelékenység miatt” (Heelas, 1996:168). A *Tudatos életmód*, akárcsak a hozzácsatolt alapkönyv, besorolásával, illetve besorolhatatlanságával maga a szerző is tisztában van.

Instant bölcsességek és olvasási stratégiák

„*Semmit sem nehezebb definiálni az aforizmánál*” hangzik az Eco-i aforizma (Eco, 2004:96) az aforizmáról, s valóban a gondolatalakzatok különböző fajtáinak (maxima, gnoma, szentecia stb.) elkülönítése nehéz feladat, a definíciók azonban két dologban megegyeznek: 1. az aforizma rövid, velős; 2. az aforizma ellentétes az egyetemesen elfogadott véleményekkel, sőt, a józanésszel és a mindennapi tapasztalatokkal is. (Eco, 2004:98-100; Fónagy, 1970:76.). A *maxima* szintén egy röviden megfogalmazott erkölcsi igazság vagy életelv, s az aforizmától és társaitól annyiban különbözik, hogy előre mutat, ösztönöz (Lontay, 1982:160).

A jó bölcséleti gondolatalakzat hirtelen-élesen világít rá valamire, általában a létezés egy-egy nagyobb kérdésére, s rafinált megfogalmazásának köszönhetően

intenzitásával szinte megelőzi a megértést: előbb „tetszik” az olvasójának, aki aztán kezd el csak gondolkodni, filozofálni rajta. Olvasási stratégiaként a lassú, gondolkodó, intenzív olvasást ajánlja fel, melyben a megértés, következtetés, elvonatkoztatás, szimbólumfejtés, értelem-adás, félre-értés munkálkodik. Meditációs objektumként az olvasó élettársa lehet, örök és kimeríthetetlen forrássá, irányelvvé válhat, melyhez állandóan visszatérhet (Hamvas, 1943:9).

Az *aforizmus* (eredetileg gyógyászati tantétel) a közmondásokhoz, fabulákhoz, történelmi példákhoz hasonlóan mindig is a szónoklat művészetének fegyvertárába tartozott. (Böhringer, 2001:14). A *Tudatos élet* instant bölcsességei azonban a legtöbbször olyan gondolatokat propagálnak, melyeket manapság „mindenki” ismer: 1. *„Az ember akármilyen utat is kutat, valójában mindenütt szeretetet keres”* – Sigourney Weaver; 2. *„Harmóniát csak olyan lélek tud maga körül teremteni, aki magában már megteremtette”* – Müller Péter; 3. *„Egy hajó sem járja az élet óceánját úgy, hogy ne találkozna viharra”* – Charles Haddon Spurgeon; 4. *„Az utat, ami mögötted van, nem javíthatod meg, viszont ami előtted van, még szebbé teheted.”* 5. *„Ha rájössz, mire van igazán szükséged, majd azt is kitalálod, hogy szerzed meg”* – Paulo Coelho; 6. *„Ami ellen a legjobban küzdesz, az dominálja a rezgéseidet és azt vonzod magadhoz”* – Eilsabeth Hicks stb.

Az instant bölcsességek nagy kedveltsége valószínűleg egyrészt épp eme közhely természetükből ered, s arra az olvasáspszichológiai evidenciára alapulnak, miszerint az olvasó identitását megerősíti, ha a saját korábbi ismereteit látja visszaköszönni egy szövegben (Halász, 1983: 347-348); másrészt antidepresszánsként funkcionáló pozitív, életigenlő természetükben: *„Hiszek a sors kezében. Hogy nem létezik véletlen. Hiszek az álmokban, hogy semmi sem lehetetlen. Hiszek a szívemnek, hogy mindig arra az útra terel, hol ha könnyek árán is, de egyszer a magasba emel.”* Hannes Böhringer szerint a mindig kéznél lévő, megtanulható, felmondható szentenciák, mondások, aforizmák fő feladata, hogy használója/olvasója segítségükkel distanciát alakíthat ki a külső eseményekkel szemben. Az instant bölcsességek az egyes ember önvédelmének eszközei *„a szenvedés (szenvedélyek), az események, a véletlen és a sors túlhatalmával szemben”* (Böhringer, 2001:14).

Harmadik okként – bár az aforizmagyűjtemények mindig is népszerűek voltak – az internetes olvasással kialakult megváltozott dokumentumhasználatot (Mandl, 2001:77), nem-lineáris, pontszerű, töredékes olvasásmódot is meg lehet említeni, mely *„megteremti annak irodalmi formáját, lehetőséget teremt az olvasói kattintgatásra és szörfölésre”* (Radnóti, 2001).

A népszerűségük újabb oka az instant bölcsességek mém-természetében rejlik. Anélkül, hogy túlzottan elmélyülnénk a mémelméletben, kézenfekvőnek tűnik Dawkins elmélete és az instant bölcsességek közötti kapcsolat: *„A mém lehet egy dallam, egy gondolat, egy jelszó, ruhadívat, edények készítésének vagy boltívek építésének módja”* – magyarázza Dawkins (Dawkins 1986:241). Az olyanfajta bölcséleti töredékek, mint Teréz anya élethimnusza vagy *„Az életben semmi sem történik véletlenül”* – féle szlogenek kulturális vírusként a közvetítő médiumokon keresztül vándorolnak tudatról tudatra. Grant szerint a New Age-es gondolatok valójában olyan mémek, melyek más kulturális mémek elleni védekezéshez veszi magához alanya, s az ilyen személy *„elfogad minden esztétikailag megnyerő mémet, régít és újat, tekintet nélkül a tapasztalati (vagy akár belső) következetességre”* (Grant, é.n.).

Arról, hogy kik, milyen rétegek olvassák az ezotériát és azon belül az ezoterikus instant bölcsességeket – nincs adatunk. A *Tudatos életmód* nyilvánosan látható

statisztikája csak azt árulja el, hogy olvasói zömében fővárosiak és a 25-44 éves korosztályból toborzódnak, s ezen felül a kutatónak még arra lenne lehetősége, hogy a posztok lájkolóinak/hozzászólóinak adatlapját megvizsgálja. (Én ezzel nem éltem.) Ha figyelembe vesszük a 2005-ös kutatást, miszerint kétszer annyi nő olvassa ezt a témát, nem csodálkozhatunk, ha az instant bölcsességek terén is ugyanezt tapasztaljuk: saját becslésem alapján kb. négyszer-ötször annyi nő kedveli az oldalt, mint férfi. A kérdés, hogy miért a nők között népszerű e műfaj, még válaszra vár, s e vizsgálódásban a társadalmi nem és az irodalmi szövegek összefüggéseit vizsgáló elemzési módszert kell majd bevetni. Igen valószínű, hogy – akár a szerelmes regényeknél – a domináns kultúra és a társadalom szorítja be a nőket is az ezotéria olvasásába. „Az újságok, egyes szépirodalmi vagy népszerű irodalmi műfajok kitanítják saját olvasóikat a megfelelő olvasási stratégiákra. Máshogy kell olvasni a tankönyvet és a HVG-t, a Hócipőt és a Cosmopolitant...” (Friedrich, 2006:323) és máshogy az ezoterikus bölcsességeket. Úgy tűnik, egyelőre, hogy a nyomtatott alapú kultúrában kialakult olvasói (nemi) szerepek a web-en is újratermelődnek (Johanna Blakley médiakutató egyébként, egy TED-előadásában épp fordítva, a gender-különbségek megszűnést vizionalizálja az interneten: Blakley, 2012).

Bárhogy alakuljon is a továbbiakban az instant bölcsességgyűjtemények nyomtatott vagy web-alapú sorsa, mint gondolkodási módok kultúránk jellegét (Farkas, 2013:88). fogják jellemezni, s ezért alaposabb vizsgálatuk nem mellőzhető.

Irodalomjegyzék

- BIEDERMANN, Hans (1989): *A mágikus művészetek zseblexikona*. Budapest: Kentaur.
- BLAKLEY, Johanna: *Social media and the end of gender*.
http://www.ted.com/talks/johanna_blakley_social_media_and_the_end_of_gender.html
 [2013.03. 30.]
- BÖHRINGER, Hannes (2001): Életművészet, újra a szemlén. *Műhely*, 24 (5), 12-19.
- DARNTON, Robert (2008): A könyvtár az új korszakban. *BUKSZ*, 20 (4), 385-391.
- DAWKINS, Richard (1986): *Az önző gén*. Budapest: Gondolat.
- DOMOKOS Áron (2011): A populáris ezotéria helye az Egyetemes Tizedes Osztályozáson belül. In Bencéné Fekete Andrea (szerk.): *Lehetőségek és alternatívák a Kárpát-medencében. Módszertani tanulmányok* (pp. 69-75). Kaposvár: Kaposvári Egyetem.
- DIÓSI Dávid (2011): Posztmodern vallásosság? – Milyen módon vallásos korunk embere? *Vigília*, 76 (10), 722-730.
- DRURY, Nevil (1994): *A miszticizmus és az ezoterikus tanok lexikona*. Budapest: Ferenczy.
- ECO, Umberto (2004): Wilde. Paradoxon és aforizma. In: *La Mancha és Bábel között irodalomról* (pp. 96-126). Budapest: Európa.
- FARIAS, Miquel, CLARIDGE, Gordon, & LALLJEE, Mansur (2005): Personality and cognitive predictors of New Age practices and beliefs. *Personality and Individual Differences*, 39, 979-989.
- FARKAS Attila Márton, & MUND Katalin (2002): Technicizált spiritualitás. *Liget*, 15 (9), 66-94.
- FARKAS Henrik (2013): A megcsalt gondolkodás. *Liget*, 26 (1), 87-93.
- FÓNAGY Iván (1970): Aforizma. In *Világirodalmi lexikon A-CAL* (p. 1248). Budapest: Akadémiai.
- FRIEDRICH Judit (2006): Női olvasás. In: *Laikus olvasók? A nem-professzionális olvasás értelmezési lehetőségei* (pp. 322-327). Budapest: L' Harmattan.
- GEREBEN Ferenc (2004): *Vallásosság és egyházkép. Interjúk tükrében*. Budapest; Csíkszereda: Kerkai Jenő Egyházzociológiai Intézet.
- GERGELY Ferenc, & EÖRSI Júlia (2011): *Olvasás-, könyvtár- és számítógép-használat. Gyorsjelentés az OSZK 2010-es vizsgálatáról*. Budapest: Cognitive Kft. GRANT, Glenn

- (é.n.): Memetikus lexikon. 3.2-es verzió.
<http://www.szabadgondolkodo.hu/ismeretterjesztes/evolucio/memetika/memetikus-lexikon.php> [2013.03. 30.]
- HALÁSZ László (1983): *Az olvasás: nyomozás és felfedezés*. Budapest: Gondolat.
- HAMVAS Béla (1947): *Anthologia humana. Ötezer év bölcsessége*. Budapest: Egyetemi Nyomda.
- HEELAS, Paul (1996): *The New Age Movement. The Celebration of the Self and the Sacralization of Modernity*. Cambridge: Blackwell.
- KAMARÁS István (2003): *Kis magyar religiógráfia*. Pécs: Pro Pannonia.
- LASCH, Christopher (1984): *Az önimádat társadalma*. Budapest: Európa.
- LÉVAI Richárd (2012): *Magyar internet 2012*. <http://facebooktippek.hu/2012/09/05/magyar-internet-2012-szeptember/> [2013.03.30.]
- LONTAY László (1982): maxima. In: *Világirodalmi lexikon Mari-My* (p. 160). Budapest: Akadémiai.
- MANDL Erika N. (2001): Könyvtárhasználó filológusok aggodalmai és reményei. *Iskolakultúra*, 11 (1), 75-80.
- MELTON, Gordon J. (Ed.) (1990): *New Age Encyclopedia*. Detroit; London: Gale Research.
- MUND Katalin (2004): A "keleti bölcsesség" jelentésváltozása. In: *Motogoria: tanulmányok Sárkány Mihály 60. születésnapjára* (pp. 187-209). ELTE Kulturális Antropológia Szakcsoport. Budapest: MTA PTI.
- NAGY Attila (2007): Olvasás és értékrend. Változási tendenciák az olvasási szokásokban. *Könyvtári Figyelő*, 53 (1), 9-27.
- RADNÓTI Sándor (2001): *Az olvasás muzealizálódása*. http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/kmfil/kmkt/Radnoti_olvasas.htm [2013.03.30.]
- SÁRKÖZY Csongor (2005): Ezoterikus gyakorlatok dél-alföldi középiskolások körében. *Erdélyi Társadalom*, 5 (1), 123-138.
- VÖRÖS Klára (2009): A könyvtár jelentés és jelviszonylatai. *Könyvtári Figyelő*, 55 (2) 200-209.